

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND EDUCATION (IJHE),
VOLUME 5, ISSUE 11, P. 466 – 481.

ULUSLARARASI BEŞERİ BİLİMLER VE EĞİTİM DERGİSİ (IJHE), CİLT 5,
SAYI 11, S. 466 – 481.

Bengü / Mengü Kelimesi Üzerine¹

Kübra Şahinbaş²

Özet

Etimoloji, köken bilgisi anlamına gelmektedir. En basit tanımıyla kelimelerin köklerini, nereden geldiklerini, hangi evrelerden geçtiğini araştıran bir bilim dalıdır. Bir kelimenin etimolojisinin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için anlamsal, sessel ve biçimsel ölçütler, tarihi ölçütlerle de desteklenerek bir senteze varılmalıdır. Köken bilgisi çalışmaları sayesinde araştırmaya konu olan kelimenin ya da kelimelerin yanı sıra bu kelimelerin ait olduğu dilin, gelişim sürecine ve tarihine de ışık tutulmuş olur. Bu çalışmada en eski yazıtlarımızdan itibaren görülen ve soyut kavramlar içerisinde değerlendirebileceğimiz bengü/mengü kelimesi üzerinde durulacaktır. Kelime, “ebedi, kalıcı, sonsuzluk, daimi” anlamlarına gelmekte ve hem zarf hem isim hem de sıfat olarak kullanılmaktadır. Bengü kelimesi bu çalışmada; Kök Türkçe, Uygurca, Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça ve son olarak günümüz lehçelerindeki anlam, biçim ve ses özellikleri açısından incelenecek ve bu yönlerden uğradığı değişiklikler tespit edilecektir. Bunun için Türkçenin sayılan dönemlerindeki öne çıkan eserlerinden tarama yapılacaktır. Ayrıca çalışmanın sonunda bu kelimenin mevcut etimolojisi dışında kelimeye dair yeni bir etimoloji denemesi önerilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Köken bilgisi, Bengü/mengü.

On The Word Of Bengü/Mengü

Abstract

Etymology means the origin knowledge. The simplest definition of etymology is a branch of science that investigates the roots of words, where they come from and what stages they pass. When investigating the origin of a word the semantic, phonetic, formal and historical criteria should be used together. Etymology gives information about the development process and history of words and language. In this study, the concept of bengü/mengü which is seen as an abstract concept since the oldest inscriptions of the Turkish will be emphasized. The word means “eternal, permanent, infinity, continuity”. The word is used as an adverb, a noun and an adjective. The word in this study; Orkhon Turkish, Uighur Turkish, Karahanlı Turkish, Harezm Turkish, Kipchak Turkish and modern dialects in terms of meaning, style and sound features will be examined. Then, semantic, phonetic and formal changes of the word will be detected. For this purpose, scanning will be done from the prominent works of Turkish periods. At the end of the study, a new etymology experiment about this word will be proposed except for the existing etymology of the bengü/mengü word.

Key Words: Turkish, Etymology, Bengü/mengü.

Giriş

Etimoloji, köken bilgisi anlamına gelmektedir. En basit tanımıyla kelimelerin köklerini, nereden geldiklerini, hangi evrelerden geçtiğini araştıran bir bilim dalıdır. Bir kelimenin etimolojisinin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için anlamsal, sessel ve biçimsel ölçütler, tarihi ölçütlerle de desteklenerek bir senteze varılmalıdır. Köken bilgisi çalışmaları sayesinde araştırmaya konu olan kelimenin ya da kelimelerin yanı sıra bu kelimelerin ait olduğu dilin, gelişim sürecine ve tarihine de ışık tutulmuş olur.

¹ Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 2.Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu’nda sunulmuş bildiridir.

² Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencisi, 1. Öğretim, 3.Sınıf/ E-posta: kubra45612@gmail.com.

Türkçe dünyanın en eski dilleri arasındadır. Türkçenin ilk yazılı belgeleri olan *Orhun Yazıtları*'nda söz varlığı ne kadar sınırlı olsa da gerek sanatlı anlatım örnekleri gerek kullanılan deyimler, atasözleri, ikilemeler, eş anlamlı kelimeler ve soyut kavramlar Türkçenin o dönemde bir yazı diline sahip olduğunu kanıtlar.

Bir dil, bilim, teknik ve sanat alanlarında ürünler verip işlendikçe anlatım yolları da buna bağlı olarak çeşitlenme gösterir. Soyutlama da bu anlatım yollarından biridir. Bir dilin soyutlama gücü arttıkça soyut kavramlarda da zenginlik ortaya çıkmaktadır. Bugün “kültür dili” sayılan dillerde soyut kavramların sayısının çokluğu bunu göstermektedir. (Aksan, 2015:48)

Soyut kavramlar içerisinde “ebedî, kalıcı, sonsuz” anlamlarına gelen ve hem zarf hem isim hem de sıfat olarak kullanılan *beñü/meñü* kelimesi dikkat çekmektedir.

Kelimenin etimolojik bakımdan incelenmesi:

Tuncer Gülensoy *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü* adlı eserinde *bengü/mengü* kelimesine dair şu etimoloji denemesini yapmıştır:

***meñ+(g)ü**

Gülensoy kelimenin *beñ-meñ* ‘sonsuzluk’ kökünden gelebileceğini belirtmiştir. (Besli, 2013: 4)

M. Räsänen’e göre bu kelime Çince bir alıntıdır:

Çince **man** ‘on bin’ + **ko** ‘alt/yaş’ (Besli, 2013-Gülensoy,2007)

Buradan da Koreceye *manko* ‘sonsuz’ biçiminde geçmiştir. (Besli, 2013:4)

E.V. Sevortyan da incelenen kelimenin *beñ-meñ* ‘sonsuzluk’ kökünden türediğini belirtmiştir. (Besli, 2013:4)

Hasan Eren *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* adlı eserinde *bengü/mengü* kelimesine yer vermemiştir. (Eren, 1999)

Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* adlı eserinde *bengü/mengü* kelimesi için “sonsuz, ölümsüz” anlamlarını vermiş ve kelimenin kullanımını örneklendirmiştir.

Andreas Tietze *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı* adlı eserinde *mengü*/kelimesine dair şu bilgileri vermiştir:

“Ramstedt’e göre < Çin. *man* ‘on bin’ ve *ko* ‘eski’ (G. Doerfer 1975 IV, no:1744)” (Tietze, 2002:314)

Beñü/meñü kelimesinin tarihî Türk lehçelerindeki durumu ise şöyledir:

1. Kök Türkçe

“*beñü* ‘ebedî; ebedî olarak’ (b. KT G11, KT G12, KT G13, KT G8, BK K6, BK K8. b. olur-KT G8, BK K6. b. taş KT G11, KT G13, BK K8, BK K8, BK K15; bk. Tekin, 2014: 129)

Orhun Yazıtları’nda *beñü* kelimesinin kullanımını şöyle örneklendirebiliriz:

neñ neñ : sabım : erser : beñü : taşka : urtum “(Söyleyecek) her ne sözüm var ise ebedi taşa hakkettim” (KT G11; bk. Tekin, 2014: 22-23)

ötügen yiş : olursar : beñü il tuta olurtaçı sen “Ötüken dağlarında oturursan sonsuza kadar devlet sahibi olup hükmedersin.” (BK K6; bk. Tekin, 2014: 46-47)

Orhun Yazıtları’nda *beñü* kelimesi daha çok devletin bekası söz konusu olduğunda kullanılmıştır. Bunda Türklerin o dönemde savaşçı bir toplumun özelliklerini göstermesi etkilidir. Kelime ayrıca taş sözcüğü ile birleşerek *beñü taş* şeklinde sıfat tamlaması oluşturarak *ebedî taş, sonsuza dek kalacak olan anıt* anlamlarında da yazıtlarda yerini almıştır.

2. Uygur Türkçesi

“*Mängigü*: 1. =mängi ‘ebedi, bengü, ölümsüz : Man. 1. 11,16. *Mänglämäk*: Ebedileşmek, ölümsüzleşmek, bengüleşmek : U. V. 9,16. *Mängü*: Sonsuz, ebedi, ezeli : Suv. 614,15 *Mängüsüz*: Fani, ölümlü, ebedi olmayan : Suv. 613, 14: TT. X. 46.” (Caferoğlu, 1968: 129)

Dönemin önemli metinlerinden *Altun Yaruk*’ta *meñü* kelimesinin kullanımını şöyle örneklendirebiliriz:

.. noş tatıglıg meñülüg nirvanlıg balıkka kigürüp .. noş tatıglıg étigsiz .. meñgü meñig aşatur siz.. (647² [X. 25a.] bk. Kaya, 1994:336) “[Canlıları] ilahî lezzet dolu tada sahip ebedî nirvānanın şehrine ulaştırıp [onlara] şarta bağlı olmayan ilahî tadın ebedî mutluluğunu yaşatırsınız (ondan zevk almasını sağlarsınız).” (Uçar, 2013:39)

Dönemin bir diğer metni *Maytrisimit*’te ise *meñü* kelimesinin kullanımını şöyle örneklendirebiliriz:

añsız korkup ayınıp sansarlag meñgi toñanañ berksizin meñgüsüzün münin kadagın sakınıp (Tekin 1960: XXII 11-13) “pek korkup, ürküp dünyanın saadetinin ve kudretinin çürüklüğünü, geçiciliğini, suçunu, günahını idrak ederek...” (Tekin, 1960: 240)

turur .. öz yaş kentü ürlüksü(z) meñgüsüz erür .. ed tavar kentü artayur (Tekin, 1960: Secde 1-2) “fanidir; hayatın, ömrün kendisi daimî ve ebedi değildir. Mal mülk kendiliğinden mahvolur.” (Tekin, 1960:187)

Uygur Türkçesinden itibaren *meñü* kelimesinin dini bir boyut kazanmaya başladığı görülür. Kök Türkler döneminde Türkler savaşçı bir toplumun özelliklerini gösterirken Uygurlar döneminden itibaren yerleşik hayata geçmişler ve daha çok kültürel boyutta bir ilerleme göstermişlerdir. Ayrıca bu dönemde Manihaizm ve Budizm gibi dinlerden de etkilenen Türklerin yaşam tarzı oldukça değişmiştir. Buna bağlı olarak kelime, bu dönemde “hayatın faniliği, dünyanın geçiciliği” gibi anlamlar etrafında kullanılmıştır.

3. Karahanlı Türkçesi

Dönemin en önemli eserlerinden *Kutadgu Bilig*'de *meñü* kelimesi şöyle geçmektedir:

“**meñgü** ‘sonsuz, ebedî’ *m. bol-, m. +lüg. meñgülik* ‘sonsuzluk, ebedîlik’” (Arat, 1979: 313-314)

ay erklig ugan meñgü muñsuz bayat / yaramaz seniñdin adınka bu at (Arat, 1947:17-6) “Ey kuvvetli, kadir, ebedî ve müstağni olan Tanrı, senden başkasına bu ad yakışmaz.” (Arat, 1959:12)

özün meñgü ermez atıñ meñgü o / atıñ meñgü bolsa özün meñgü ol (Arat, 1947:38-229) “Kendin ebedî değilsin, adın ebedîdir; adın ebedî olursa, kendin de ebedî olursun.” (Arat, 1959:27)

Divanü Lugati 't-Türk'te *beñü/meñü* kelimesi şöyle kullanılmıştır:

“**meñgü** = ebedî, daimî, sonsuz; ebedîlik, sonsuzluk. **-ajun** = sonsuz dünya, ahiret.” (Atalay, 2018: 411)

Öd keçer kişi tuymas / Yalñuk oğlu meñgü kalmas. “Zaman geçer, insan duymaz / Ademoğlu bengi kalmaz.” (I, 44-18. bk. Atalay, 2018)

“Meñgü ajun = sonu olmayan dünya (ahiret). Şu beyitte dahi gelmiştir:

Togup takı kalmadı meñgü eren/ Ajun küni yulduzı tutçı togar ‘Doğan adamlar da ebedi kalmadı / Dünyanın güneşi, yıldızı durmadan doğar.’” (III, 378-13,15, 20. bk. Atalay, 2018)

Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümelere'nde *meñü* kelimesinin başka kelimelerle tamlama kurarak ve yardımcı fiillerle birleşerek yeni yapılar oluşturduğu görülmüştür:

meñgü ‘ebedî, ölümsüz krş. *me/añgü, mäjü*’

mäjgü kal- ‘ebedî kalmak’

anlar anıñ içindä mäjgü kalğaylar (TİEM 73 4v/1) “onlar onun içine sonsuza dek kalacaklar.”

mä/eñgü kalıǵı ‘ebedî kalıcı’

käçsä anıñ yığığlarından menğü qalıǵı anıñ içindä (TİEM 73 60r/1) “onun engellerinden geçse de onun içinde ebedî kalıcıdır.”

mäñgü qalın- ‘ebedî kalmak, sonsuza dek kalmak’

täzginür anlar üzä uştañ oğlanları mäñgü qalınmışlar (TİEM 73 394r/2) “(onların) çevresinde sonsuza dek kalacak cennet gençleri dolaşırlar.”

mäñgü qalınmışlar ‘bekası devam ettirilenler, kalıcı kılınanlar’

täzginür anlar üzä uştañ oğlanları mäñgü qalınmışlar (TİEM 73 394r/2) “(onların) çevresinde sonsuza dek kalacak cennet gençleri dolaşırlar.”

mäñgü qıl- ‘ebedî kılmak, sonsuz kılmak’

çın anıñ tawarı mäñgü qılır anı (TİEM 73 448r/3) “doğru, onun malını mülkünü sonsuz kılar.”

mäñgü qınnı tat- ‘ebedî (Cehennem) azabını tatmak’

yana ayıldı anlarğa küç kıldılar tatınlar mäñgü qınnı (TİEM 73 158r/6) “yine onlara söylendi, güç kıldılar, ebedî (cehennem) azabı tadınız.”

mäñgü uştañçı ‘ağaçlı bahçe, Cennet, ahiretteki, refah ve saadet yurdunda bulunan’

Aygıl ol mu yegräk azu mäñgü uştañçı mu ol kim va’dä qılındı (TİEM 73 262r/7) “Söyle, o mu daha iyi yoksa ebedi cennet mi? O ki vaat edildi.”

Karahanlı Türkçesi Sözlüğü’nde “*mäñgü uştañçı*” ifadesine yönelik “*ağaçlı bahçe*” anlamı verilmiştir ancak bu ifadenin temel anlamı “*ebedi olan ağaçlı bahçe*” olmalıdır.

mäñgülüg ‘sonsuzluk’ (TİEM 7348v/2)

mäñgülüg qıl- ‘ebedî kılmak, sonsuz kılmak’ (TİEM 73 237v/2)

mäñgülüg kal- ‘ebedî kalmak, sonsuza dek kalmak’

mäñgülüg küni ‘kıyamet küni, süreklilik günü’ (TİEM 73 392v/8)

mäñgülüg saray ‘cennet, ebedî ikamet yeri’

anlarğa anıñ içindä mäñgülüg saray (TİEM 73 350v/9) “onlara onun içinde ebedi saray...”

mäñgülüg yıǵaçı ‘sonsuzluk ağacı’

Väsväsä kıldı anar yäk aydı ādām nāk yolçılayın-mu seni mäñgülüg yıǵaçı üzä... TİEM 73 234r/9 (Ünlü, 2012:534-535) “Şeytan ona vesvese verdi ve söyledi: Ey insan, seni sonsuzluk ağacı üzerine göndereyim mi?”

Bu dönemde Türkler İslamiyeti kabul etmiştir. Buna bağlı olarak incelenen eserlerde meñü kelimesinin Allah'a ait bir sıfat olarak ya da cennet, kıyamet günü, ahiret, ölüm gibi kavramlar etrafında kullanıldığı görülür. Meñü kelimesi özellikle satır arası Kur'an tercümelerinde hem *kal-*, *kıl-* gibi yardımcı fiillerle hem de *kün*, *saray*, *yığaç*, *ajun* kelimeleriyle tamlama kurarak yeni anlamlar kazanmıştır. Bu anlamların İslamiyetin etkisiyle dini mahiyette olduğu söylenebilir.

4. Harezmi Türkçesi

“**meñilig** ‘ebedilik’ HŞ 166 **mengü** ‘bengü, ebedî, sonsuz krş. meñü’ NF 177/7, **meñgü bol-** ‘ebedî olmak, sonsuz olmak’ NF 281/3, **meñgü kal-** ‘ebedî kalmak’ NF 323/4, HKT 32a/6, **meñi** ‘ebedî, ölümsüz’ MM 341/3” (Ünlü, 2012)

Harezmi Türkçesini en iyi yansıtan eserlerden biri olan *Nehcü'l Feradis*'te meñü kelimesi:

...*Bukiün yarın āhıratqa bargaysen taqı bizler birle uçtmañ içinde meñgü qalgaysen...*(323/3-4 bk. Eckmann, 2014: 224) “Bugün yarın ahirete varacaksın ve bizlerle cennet içinde sonsuza dek kalacaksın.”

...*İblis aydı: Tedārük ol turur kim buğday yığaçınıñ mēvesidin tenāvul qılsañız, êkegü taqı bu uçtmañ içinde meñgü bolup qalgaysız...*(281/2-3 bk. Eckmann, 2014:194) “Şeytan söyledi: Hazırlık odur ki buğday ağacının meyvesinden yiyip içerseniz ikiniz de bu cennet içinde sonsuza dek kalacaksınız.”

Kısasü'l Enbiya'da bengü/mengü kelimesi:

Mürsel erdi Mevlīga ol meñgü yaşap yöriyür/ Tağ teñizde seyr eter tirig turur ol hem taqı (158r-18 bk. Ata, 1997:225) “Mevla'ya Peygamber idi o, sonsuza dek yaşar durur/ Dağ ve denizde seyreder, hem de yaşar o.”

...*meñgü suvın içip tirig qaldı...*(160r-4 bk. Ata, 1997:227) “Ölümsüzlük suyunu içip ölümsüz oldu.”

Mukaddimetü'l-Edeb'de bengü/mengü kelimesi:

...*meñgü koydı anı Tanrı uştmah-da.* (9-1 bk.Yüce, 1993:32) “Tanrı onu sonsuza dek cennete koydu.”

Harezmi Türkçesi Satır altı Kur'an Tercümesi'nde bengü/mengü kelimesine bir örnek:

...*Takı anlar ot eyeleri, anlar aning içinde meñgü qalğanlar.* (32a/6=2/217 bk.Sağol, 1993) “Ve onlar ateş sahipleri, onlar onun içinde ebediyen kalacak olanlar.”

İncelediğimiz eserlerde meñü kelimesi bu dönemde de hem isim hem sıfat olarak kullanılmıştır. Diğer incelediğimiz dönemlerden farklı olarak Harezmi Türkçesi döneminde

meñü kelimesinin *suw* sözcüğü ile tamlama kurup *mengü suw* ‘Ölümsüzlük suyu’ anlamını kazandığı görülür.

5. Kıpçak Türkçesi

“**meñgü**: Ebedî, sürekli (İM) krş. meñi, meñü, miñi. **meñgülik**: Ebedilik (CC)” (Toparlı, Vural, Karaatlı, 2003)

İrşadü'l-Müluk Ve's-Selatin'de meñü kelimesine bir örnek:

...ol kişiniñ cezası tamuğ otı turur, meñgü qalır. (44b/7 bk. Toparlı, 1992: 172) “o kişinin cezası cehennem ateşidir, sonsuza dek kalır.”

Kitabü'l İdrak Li Lisani'l-Etrak'te meñü kelimesi:

“**mängü su** mängü- Ebedî- demektir; abu hayat, 89.”

Kıpçakların dilini en iyi yansıtan eserlerden olan *Codex Cumanicus*'ta meñü kelimesine dair birçok kullanım mevcuttur:

“**mëñgü** ebedî, sonsuz (krş. mëñi, mëñü) ‘uçmaktağı elbek mëñgü toyga bölüş kim baralı.’ [Cennetteki zengin sonsuz şölene yardım et ki varalım.]” (75b/4-5 bk. Argunşah, Güner, 2015:396)

“**mëñi** ebedî, sonsuzluk (krş. mëñgü, mëñü) ‘Mëñi tavga ağındırdı.’ [ebedî dağa yükseltti]” (69b/3-4 bk. Argunşah, Güner, 2015:377)

Eserde **mëñi han** “Tanrı” şeklinde bir yapı da kullanılmıştır. (Argunşah, Güner, 2015:776)

“**mëñü** ebedî, sonsuz, ölümsüz ‘Ave kız kim erdenlikij erür kërmen mëñü hannıj,’ [Selam bakire, senin bekaretin ebedî kralın kalesidir.]” (71a/6 bk. Argunşah, Güner, 2015:383)

Bu kullanımda *mëñü han* ifadesi ebedî kral şeklinde bir benzetme ile çevrilmiştir ancak bu ifadenin temel anlamı “Tanrı”dır.

Eserde *mëñü*'ye bağlı olarak **mëñü han** “Tanrı” **mëñü Tëñri** “Tanrı” **mëñü tirilik** “ebedî hayat” gibi kullanımlar da mevcuttur. (Argunşah, Güner, 2015: 776)

“**mëñüdeş** birlikte sonsuz olan, ebedîliği birlikte paylaşan “*mëñüdeş Tëñri*” [Ortak ebedî Tanrı]” (74b/14-15 bk. Argunşah, Güner, 2015:776)

Eserde **mëñülik** “1.ebedîlik, sonsuzluk 2.ebedî, sonsuz” ve buna bağlı olarak **mëñülik tav** “ebedî dağ” kullanımı da mevcuttur. (Argunşah, Güner, 2015:776)

Kıpçak Türkçesi döneminde özellikle *Codex Cumanicus*'ta meñü kelimesinin çeşitli kullanımlarına rastlıyoruz. **mëñü han** “Tanrı” **mëñü Tëñri** “Tanrı” **mëñü tirilik** “ebedî hayat” **mëñüdeş** “birlikte sonsuz olan, ebedîliği birlikte paylaşan” **mëñülik tav** “ebedî dağ”

gibi kullanımlar bunu göstermektedir. Meñü kelimesi yine dini kavramlar etrafında şekillenmiştir.

Beñü/meñü kelimesinin çağdaş Türk lehçelerindeki durumu şöyledir:

1. Kazak Türkçesi

“МӘҢГИ (Mäñgi) (I) үcm. (zarf) 1. Sonsuz, ebedî, bakî, bengi. 2. Ebediyen, sonsuza dek.

МӘҢГИЛИК, -ri (mäñgilik, -gi) зам. (isim) Ebedîlik, sonsuzluk, bengilik.” (Koç, Bayniyazov, Başkapan, 373)

2. Kırgız Türkçesi

“маңги (Mañgi) I. Ebedî.

маңгилик (Mañgılık) I, ebedîlik.” (Yudahin, Taymas, 1998:553)

3. Özbek Türkçesi

“mängü, ebedî, bengü

mängülik, ebedîlik, sonrasızlık.” (Yusuf, Tulum, 1994:80)

4. Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi	Özbek Türkçesi	Tatar Türkçesi	Türkmen Türkçesi
bengü	äbädi	mäñgi	mäñgi	tübölük	äbädi	mäñgi	ebedi
ebedi				meñgi	mängü		
				manğgi			

(Ercilasun, 1991:201)

Türkiye Türkçesi	Yeni Uygur Türkçesi	Yakut Türkçesi	Tuva Türkçesi	Hakas Türkçesi	Altay Türkçesi	Karaçay-Balkar Türkçesi
Bengü	meñgü	mönü	meñgi	möge	mönkü	mingi
Ebedi	meñgüge	mögö		mögö	mönkülük	
		üyeleex		mügü		

	meñgülıkke	melci baar		sıbıra		
--	------------	------------	--	--------	--	--

(Necip, 1995:267; Vasiliev, 1995:77; Arıkoğlu, Kuular, 2003:77; Arıkoğlu, 2005: 300,419; Gürsoy, Duranlı, 1999:136, Gülensoy, 2007:132)

Beñü/meñü kelimesi çağdaş Türk lehçelerinde ‘ebedî, sonsuz, daimî’ gibi anlamlarını korumuştur.

Beñü/meñü biçimsel ve sessel açıdan incelemesini tablo halinde şu şekilde verebiliriz:

	Biçimsel	Sessel (Sözcük Başı)
Kök Türkçe	beñ-gü	b-
Uygur Türkçesi	meñ-gü	m-
Karahanlı Türkçesi	meñ-gü	m-
Harezmi Türkçesi	meñ-gü	m-
Kıpçak Türkçesi	meñ-gü, meñ-ü, meñ-i, miñ-i	m-
Çağdaş Türk Lehçeleri	ben-gü, mäñ-gi, möñ-kü, min-gi, mö(>ü)[ŋ]-ge(>ı,ö,ü)	b- m-

Kelime düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamakta, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır. Kelime sadece Kök Türkçe döneminde sözcük başı *b* sesi ile kullanılmıştır. Kelimenin başındaki *b* sesinin sonraki dönemlerde içinde barındırdığı *ŋ* (*nazal n*) sesi dolayısıyla dudak ünsüzü olan *m* sesine dönüştüğü söylenebilir. Günümüzde Türkiye Türkçesinde ise *b*’li şekli (bengü) kullanılmaktadır.

Beñü/meñü kelimesi için önerilen etimoloji denemesi ise şöyle izah edilebilir:

Bizce kelime Türkçedir ve kökü çok eskilere götürülebilmektedir.

Çuvaş Türkçesindeki *mwn* (*man/mañ*) kelimesi şu anlamlara gelmektedir:

“**мӑн** (*mwn*) Büyük, yüce, yaşça büyük, geniş. *мӑн сасӑ* Kalın ses. *мӑн çеçӗ* Biçici, tırpancı. *мӑн хӑяр* Bal kabağı. *мӑн шӑши* Sıçan. *мӑнна хур-*

Büyüklenmek, büyük görmek, mağrur olmak, övünmek.”
(Bayram, 2007)

Dede Korkut kitabında ise *ban* kelimesi şu anlamda kullanılmıştır:

“**ban** çok süslü altın başlı büyük çadır” (İndeks bk. Ergin, 2016:37)

“altun başlu ban iv virgil bu oğlana” [Çok süslü altın başlı büyük çadır ver bu oğlana] (D18-3 bk. Ergin, 2016:83)

Bu verilerden hareketle *bengü/mengü* kelimesinin etimolojisi kanaatimizce şu şekilde yapılabilir:

bengü < *bañ+gu (isim+isimden isim yapım eki) [bengü > bañgu]

menğü < *mañ+gu (isim+isimden isim yapım eki) [menğü > mañgu]

bengü > menğü > mañgu

Beñü/menğü kelimesinin *mañgu* şeklinde artsıllaşması, /k/ ve /ğ/ komşuluğu dışında gerçekleşmiştir. (Tekin, Ölmez, 2003: 134)

Beñü/menğü kelimesinde yer alan +gu/gü isimden isim yapım ekini “ed+gü (iyi), esen+gü (esenlik)” gibi kelimelerin yapısında da görüyoruz. Bu ek nadiren ve soyut isimler türetmede kullanılmaktadır.

Beñü/menğü kelimesinin *sonsuzluk*, *daimi*, *ebedî* gibi anlamları ile Çuvaşça *mañ* kelimesinin *büyük*, *yüce*, *yaşça büyük* gibi anlamları ilişkilendirilebilir, kök ile kelimenin anlamı arasındaki ilişki bu şekilde sağlanabilir.

Yöntem

Beñü/menğü kelimesi bu çalışmada; Köktürkçe, Uygurca, Karahanlıca, Harezmiye, Kıpçakça ve son olarak günümüz lehçelerindeki anlam, biçim ve ses özellikleri açısından incelenmiş ve bu yönlerden uğradığı değişiklikler tespit edilmiştir. Bu amaçla Türkçenin sayılan dönemlerindeki öne çıkan eserlerinden tarama yapılmıştır.

Bulgular

- Orhun Yazıtları’nda *beñü* kelimesi daha çok devletin bekası söz konusu olduğunda kullanılmıştır.
- Uygur Türkçesinden itibaren *menğü* kelimesinin manevi ve dinî bir boyut kazandığı görülür.
- Karahanlı Türkçesi döneminde Türklerin İslamiyeti kabulünün de etkisiyle *bengü/mengü* kelimesi ahiret, cennet, kıyamet günü gibi kavramlar etrafında birleşmiştir.

- Harezmi ve Kıpçak Türkçesi dönemlerinde *meñü* kelimesinin yine dini anlamlar içerdiğini ancak *mengü suw* ‘Ölümsüzlük suyu’, *meñü han* ‘Tanrı’ *meñü Teyri* ‘Tanrı’ *meñü tirilik* ‘ebedî hayat’ *meñüdeş* ‘birlikte sonsuz olan, ebedîliği birlikte paylaşan’ *meñülük tav* ‘ebedî dağ’ gibi çeşitli yapılar içerisinde kullanıldığı görülür.
- *Beñü/meñü* kelimesi çağdaş Türk lehçelerinde ‘ebedî, sonsuz, daimî’ gibi anlamlarını korumuştur.
- Kelime sessel ve biçimsel açıdan büyük değişiklikler göstermemiştir.
- *Beñü/meñü* kelimesine yönelik yeni bir etimoloji denemesi önerilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Beñü/meñü kelimesi Türkçenin en eski yazılı belgelerinden itibaren günümüze kadar kullanılagelmiştir. Kelimenin en eski belgelerimizden günümüze kadar anlamsal, sessel ve biçimsel açıdan büyük farklar oluşturmadığı söylenebilir. Kelime Köktürkçede daha ziyade siyasi açıdan devlet bekası etrafında şekillenirken, Uygur Türkçesinden itibaren dinî bir boyut, Karahanlı Türkçesinden itibaren ise İslamiyetin etkisiyle *ahiret*, *cennet*, *kıyamet*, *ölümsüzlük suyu*, *Tanrı* gibi kavramlar etrafında İslamî bir boyut kazanmıştır. Kelimenin sessel açıdan b>m değişikliğine uğradığı görülmektedir. Biçimsel açıdan ise büyük değişiklikler göstermemektedir. Önerilen etimoloji denemesinde ise kök ile kelime anlamı arasındaki ilişki Çuvaşça *man* ‘büyük, yüce, yaşça büyük’ kökü ile sağlanmıştır. Konu ile ilgili olan çalışmaların sadece kelime tahliline yönelik etimoloji denemelerinden ibaret olduğu tespit edilmiştir. Kelimenin her boyutunun ayrıntılı olarak değerlendirildiği bir çalışma ve araştırma tespit edilememiştir. Çalışmada *beñü/meñü* kelimesi etimoloji çalışmalarının gerektirdiği tüm boyutlara temas edilmeye çalışılarak incelenmiştir.

Kısaltmalar

BK: Bilge Kağan

CC: Codex Cumanicus

G: Güney

HKT: Hekimoğlu Kur’an Tercümesi

HŞ: Hüsrev ü Şîrîn

İM: İrşâdü'l-Mülûk Ve's Selâfîn

K: Kuzey

KT: Kül Tegin

Man.: A. von Le Coq, Türkische Manichaica aus Chotscho.

MM: Muīnū'l-Mūrīd

NF: Nehcū'l-Ferādīs

TİEM: Türk ve İslām Eserleri Müzesi

Kaynakça

Akbulut, S. (2005). Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Geniş Zaman Ekinin Kullanımı (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksan, D. (2015). En Eski Türkçenin İzlerinde. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arat, R. (1947). Kutadgu Bilig-Metin. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, R. (1959). Kutadgu Bilig-Tercüme. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arat, R. (1979). Kutadgu Bilig-İndeks. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Argunşah, M., Güner, G. (2015). Codex Cumanicus. İstanbul: Kesit Yayınları.

Arıkoğlu, E., Kuular, K. (2003). Tuva Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arıkoğlu, E. (2005). Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ata, A. (1997) Kısasü'l Enbiya. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (2018) Divanü Lügati't-Türk-Çeviri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (2018) Divanü Lügati't-Türk-Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayram, B. (2007) Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük. İzmir, 2007. Erişim Adresi: <https://turuz.com/book/title/chuvash-turkcesi-turkiye-turkcesi-sozluk>.

Besli, E. (2013). Eski ve Orta Türkçe İklim ve Mevsim İsimlerinin Lügatçesi, Acta Turcica, Yıl V, Sayı 1.

Caferoğlu, A. (1968) Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clauson, S. G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, London W.: Oxford University Press, Ely House.

Eckmann, J., Tezcan, S., Zülfikar, H., Ata, A. (2014) Nehcū'l Feradis(Cennetlerin Açık Yolu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A. (1991). Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-1. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eren, H. (1999). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara: Bizim Büro Basınevi.

Ergin, M. (2016). Dede Korkut Kitabı 1-2. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gürsoy, E., Duranlı, N. (1999). Altayca-Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karatay, O. (2013). Man ‘Büyük’ Kelimesi Üzerine. Ankara: TKAE Yayınları, s. 283-288.
- Kaya, C. (1994). Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan, V. Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Akçağ Yayınları.
- Necip, E. (1995). Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü (Çvr. İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:615.
- Özdemir, H. (2015). Dede Korkut Oğuznameleri’nde Geçen Ban Sözcüğü Üzerine. SOBIDER, Yıl: 2, Sayı: 3, s. 8-18.
- Öztürk, R. (2015). Köktürkçe El Kitabı. Konya: Palet Yayınları.
- Şen, S. (2016). Eski Uygur Türkçesi Dersleri. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). Maytrisimit, Burkancıların Mehdisi Maitreya İle Buluşma Uygurca İptidaî Bir Dram. Ankara: Erzurum Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker, S. (1995). Türkmence-Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:18, Simurg Yayıncılık.
- Tekin, T., Ölmez, M. (2003). Türk Dilleri-Giriş. İstanbul: Yıldız Yayınları.
- Tekin, T. (2014). Orhon Yazıtları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2002). Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Toparlı, R. (1992). İrşadü'l-Müluk Ve's-Selatin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı, R. (2003). Kıpçak Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uçar, E. (2013). On Taraftaki Bodhisattva'nın Buddha'ya Methiyesi: Altun Yaruk Sudur: X. Tegziñç, XXVII. Bölök, Dil Araştırmaları Sayı: 12, 31-57 ss.
- Ünlü, S. (2012). Karahanlı Türkçesi Sözlüğü. Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012). Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü. Eğitim Yayınevi.
- Yudahin, K.K., Taymas, A. (1988). Kırgız Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt-2.
- Yusuf, B., Tulum, M. (1994). Özbekistan Türkçesi-Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi-Özbekistan Türkçesi Sözlük. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

- Yüce, N. (1993). Mukaddimetü'l Edeb- Harizm Türkçesi İle Tercümeli Şuşter Nüshası. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vasiliev, Y. (1995). Türkçe-Sahaca(Yakutça) Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüksekkaya, G. (1993). Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi, Giriş-Metin-Sözlük, Doktora Tezi, İstanbul.

Extended Abstract

Etymology means the origin knowledge. The simplest definition of etymology is a branch of science that investigates the roots of words, where they come from and what stages they pass. When investigating the origin of a word the semantic, phonetic, formal and historical criteria should be used together. Etymology gives information about the development process and history of words and language. In this study, the concept of “bengü/mengü” which is seen as an abstract concept since the oldest inscriptions of the Turkish will be emphasized. The word means “eternal, permanent, infinity, continuity”. The word is being used as an adverb, a noun and an adjective. The word in this study; Orkhon Turkish, Uighur Turkish , Karahanlı Turkish, Harezmi Turkish, Kipchak Turkish and modern dialects in terms of meaning, style and sound features are going to be examined. Then, semantic, phonetic and formal changes of the word is going to be detected. For this purpose, scan is going to be done from the prominent works of Turkish periods. At the end of the study, a new etymology experiment about this word is going to be proposed except for the existing etymology of the bengü/mengü word.

In Orkhon Inscriptions, the *benju* word has been used in political sense. The Turks showed the characteristics of a warrior society at that time. Therefore, the word *bengü/mengü* has been used to meaning the survival of the state. Also, the *benju* word has been used in a structure like "bengü stone". “Bengü stone” means the monument the which will remain forever.

In the period of Uygur Turkish, the *menju* word has gained a spiritual and religious dimension. Turks have moved to the settled life in this period and they have shown progress in the cultural field. Also, during this period the Turks were influenced by religions such as Maniheism and Buddhism. For this reason, the word *menju* has been used around such meanings as the transience of life and the temporality of the world.

In Karahanlı Turkish, Turks accepted Islam. For this reason, the *menju* word has gained an Islamic dimension during this period. In this period, the *menju* word has been shaped around concepts such as hereafter, heaven, doom.

In the Khwarezm and Kipchak Turkish periods, the *menju* word has been shaped around religious meanings. In this period, the word *menju* has been used in various structures such as the *mengü suw* ‘immortality water’, *mengü han* “God” *mengü Tengeri* “God” *mengü tirilik* “eternal life” *mengüdeş* “those who share eternity together” and *mengülük tav* “eternal mountain”.

In the contemporary Turkish dialects, the word *menju* has preserved its meaning as infinite, eternal and permanent.

The word does not fit the flatness-roundness harmony. However, it suits the thickness-thinness compliance. b>m voice change, in the word has been seen. The dream word has not undergone major changes in form:

	Formal	Vocal
Orkhon Turkish	beŋ-gü	b-
Uighur Turkish	meŋ-gü	m-
Karahanlı Turkish	meŋ-gü	m-
Harezmi Turkish	meŋ-gü	m-
Kipchak Turkish	meŋ-gü, meŋ-ü, mēŋ-i, miŋ-i	m-
Turkish Dialects	ben-gü, mäŋ-gi, möñ-kü, min-gi, mö(>ü)[ŋ]-ge(>ĩ,ö,ü)	b- m-

Tuncer Gülensoy was stated that the root of the word could be *beŋ-meŋ* ‘infinity’. According to M. Räsänen, this word is an excerpt from Chinese. The word was passed from Chinese to Korean in the form of *manko* ‘endless’. Ramstedt was stated that the root and additional of the word could be *man* ‘ten thousand’ and *ko* ‘old’.

In our opinion the word is Turkish and the root goes very old. The “*man*” noun in Chuvash Turkish means "big, sublime, elder, wide." In addition, “+gu/gü” additional makes the noun from noun. As a result, the etymology of the *bengü/mengü* word can be done as follows:

bengü < *baŋ+gu (isim+isimden isim yapım eki) [bengü > baŋgu]

meŋgü < *maŋ+gu (isim+isimden isim yapım eki) [meŋgü > maŋgu]

bengü > meŋgü > maŋgu

The relationship between the root and the word has been established in this way. The eternal, permanent, infinity, continuity meanings have been associated with the meanings like big, sublime, elder, wide.

It has been determined that studies related to our subject are only for word analysis. A study and research could not be determined in which each dimension of the word was evaluated in detail. In our study, the dream word has been examined by trying to touch all dimensions required by etymology studies.